

Юрій Опанащук

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри регіоналістики і туризму
Київського національного економічного університету
у імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-5258-5907>*

Тетяна Тимошенко

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри регіоналістики і туризму
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-0030-2925>*

Наталія Бойко

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри регіоналістики і туризму
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-00032636-0533>*

Євгенія Шмігельська

*старший викладач кафедри регіоналістики і туризму
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-8356-9563>*

**СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА
ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СВІТОВИХ ТРЕНДІВ**

Анотація. Досліджено теоретичні та практичні аспекти формування зеленого туризму, який виступає специфічною формою природного туризму, є одним з найбільш пріоритетних напрямків розвитку туристичної галузі. Зелений туризм, перш-за-все, здатний чинити значний вплив на процес економічного пожвавлення стагнуючих сільських територій, що доведено

економічними дослідженнями. Мультиплікативно зелений туризм здатний надавати позитивний вплив на розвиток сільських територій, раціональне застосування їх обмеженого ресурсного потенціалу.

Встановлено, що розвиток зеленого туризму, особливо у сільській місцевості, також стимулює діяльність особистих підсобних господарств, розширює попит на натуральні і екологічно чисті продукти харчування, сприяє облаштуванню сільських територій, здійснення будівництва, розвитку традиційних промислів, збереження сільської самобутності і культури. Таким чином він сприяє вирішенню гострих соціально-економічних проблем села, а особливо проблем зайнятості населення. В кінцевому підсумку вирішення означених питань прямим чином впливає на загальний рівень конкурентоспроможності територій та рівень добробуту жителів. В результаті вивчення світового досвіду, зокрема таких країн як Туреччина та США, було встановлено роль суб'єктів різного рівня впливу, котрі визначають форми та методи реалізації зеленого туризму за новітніх умов, у тому числі – з прив'язкою до окремих громад і територій.

Розроблено пропозиції щодо перспектив розвитку зеленого туризму через стратегічні пріоритети та операційні цілі. Останні враховують не лише туристичні потреби, а й соціо-еколого-економічний розвиток сільської території в цілому.

Ключові слова: зелений туризм, сталий розвиток, агротуризм, міжнародний досвід, стратегія розвитку, операційні цілі, соціально-економічний розвиток громади.

Yurii Opanashchuk

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Regional Studies and Tourism,
Kyiv National University of Economics
named after Vadym Hetman, Kiev, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-5258-5907>*

Tetiana Tymoshenko

*PhD in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Regional Studies and Tourism,
Kyiv National University of Economics
named after Vadym Hetman, Kiev, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-0030-2925>*

Nataliia Boiko

*PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Regional Studies and Tourism,
Kyiv National University of Economics
named after Vadym Hetman, Kiev, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-00032636-0533>*

Yevheniia Shmihelska

*Senior lecturer of the Department of Regional Studies and Tourism,
Kyiv National University of Economics
named after Vadym Hetman, Kiev, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-8356-9563>*

MODERN OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF GREEN TOURISM IN UKRAINE THROUGH THE PRISM OF GLOBAL TRENDS

Abstract. Theoretical and practical aspects of the formation of green tourism, which is a specific form of nature-based tourism, have been explored. It is one of the most prioritized directions for the development of the tourism industry. Green tourism, first of all, has a significant impact on the economic revitalization of stagnating rural areas, as proven by economic research. Multiplied, green tourism can have a positive influence on the development of rural areas, the rational use of their limited resource potential.

It has been established that the development of green tourism, especially in rural areas, also stimulates the activity of personal subsidiary farms, increases the demand for natural and environmentally friendly food products, contributes to the arrangement of rural territories, construction activities, development of traditional crafts, and preservation of rural identity and culture. In this way, it helps solve acute socio-economic problems of villages, particularly employment issues. Ultimately, addressing these issues directly affects the overall competitiveness of the territories and the well-being of their residents.

As a result of studying international experience, particularly from countries such as Turkey and the USA, the role of various level stakeholders was identified. These stakeholders determine the forms and methods of implementing green tourism under current conditions, including with a focus on specific communities and territories.

Proposals were developed for the future development of green tourism through strategic priorities and operational goals. These goals take into account not only tourism needs but also the socio-ecological-economic development of rural areas as a whole.

Keywords: green tourism, sustainable development, agritourism, international experience, development strategy, operational goals, socio-economic development of communities.

Постановка проблеми. Попит на зелений туризм зростає на 20-30% на рік, починаючи з 90-х рр. [1]. Обмеження на подорожі за кордон через пандемію сприяють цьому, люди шукають альтернативні варіанти відпочинку у себе, біля дому. Разом з тим це означає підвищений попит на місцеві послуги, а ще додатковий тиск на дестинації. Вважається, що формальне визначення зеленого туризму з'явилося в 1980-х і належить мексиканському екологу Ектору Себальосу-Ласкурайну [2]. Він вкладав у цей термін ідею балансу між відновленням сил за допомогою відпочинку на природі (рекреацією) та екологією. Сьогодні Міжнародне товариство визначає зелений або екотуризм як відповідальну подорож на природні території, яка зберігає навколишнє середовище, підтримує добробут місцевого населення [3]. Його коректно відносити до відповідального чи сталого туризму, проте він не прирівнюється до природного туризму, до завдання останнього не входить питання збереження навколишнього середовища.

Переважно ми розглядаємо зелений туризм через призму культури (відвідування об'єктів культурної та історичної спадщини, занурення в етнографію та місцеві традиції об'єкта відвідування), науки (вивчення, спостереження, участь у польових дослідженнях флори та фауни, історії, палеонтології), агротуризму (участь у сільськогосподарської діяльності місцевого населення цінних природних територій, включаючи навчання органічного землеробства та догляд за тваринами) тощо. Серед мегатрендів, що впливають на формування сучасної світової індустрії туризму можна виділити такі: розвиток цифрових технологій, перенаправлення туристських потоків, зміна парадигми подорожей (персоналізація послуг, зростання уваги до безпеки турів, екології, прагнення до придбання нових вражень, унікального практичного досвіду в процесі туристичної поїздки). Інноваційний туризм на зелених засадах в даний час ґрунтується на концепції сталого розвитку галузі, тобто включає наступні підкатегорії: екологічний туризм («зелений туризм»), сільський туризм (аграрний), культурно-пізнавальний туризм, у тому числі етнокультурний, релігійний туризм. Перелічені види туризму можуть охоплювати як всю територію країни, так і переважати у конкретному кластері. Проте, не усі громади готові розвивати цей вид діяльності на своїй території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику й перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні досліджує значна кількість науковців. Зокрема Бойко В. [4] у своїх дослідженнях переконував, що разом із розвитком зеленого туризму територія отримує значні переваги у конку-

рентоспроможності, витрачаючи при цьому мінімальну кількість ресурсу та максимально залучаючи наявний туристичний ресурс. В. Грановська [5] детально аналізувала вигоду для громад на основі функціонування екоорієнтованих суб'єктів – готелів, підприємців, закладів харчування. Її роботи насичені економічними показниками, а також дослідниця доводить, що екологізація бізнесу – це шлях до інноваційного розвитку усієї території. Р. Логоша [6] вказував на перспективність розвитку зеленого туризму на сільських територіях як інноваційної форми розвитку підприємництва на селі. Усі дослідники цієї сфери однастайні у думці, що туристичні підприємства при цьому стають ключовими гравцями у процесах громади, оскільки вони несуть не лише економічне навантаження, але й виконують важливі соціальні та екологічні функції. Важливими також є міжнародні програми розвитку зеленого туризму, котрі діють в рамках глобалізаційних туристичних процесів та викликів та визначають розвиток рекреаційно туристичної індустрії. Для України важливо бути в тренді та підтримувати розвиток зеленого туризму через нові кейси його реалізації, удосконалення нормативно-правової бази, принципів та векторів розвитку, котрі йдуть поряд із досягненням цілей сталого розвитку у світі й вимагають постійного вдосконалення теоретико-методологічної бази, механізмів реалізації та маркетингу у цій сфері.

Мета статті - окреслити сучасні можливості розвитку зеленого туризму на території України в контексті досягнення цілей сталого розвитку та через призму успішного світового досвіду.

Виклад основного матеріалу.

Характерною рисою сучасного світового вектору розвитку цього виду туристичної діяльності є прискорення його глобалізації та посилення міжнародної конкуренції за потенційного споживача послуги [7]. Ця тенденція об'єктивно мотивуватиме до розвитку та зміцнення впливу розвинених туристських регіонів, і послаблюватиме на ринку позиції тих країн, де туризм не перетворився на домінуючий сектор економіки, не має необхідної підтримки влади та розвивається переважно стихійно.

Всесвітня туристична організація зробила оцінку обсягу ринку зеленого туризму у вигляді використання загальної туристської статистики. Шляхом аналізу прихованих туристських мотивацій з відвідин різних міжнародних destinations, СОТ встановила, що 40—60% всіх міжнародних туристів становлять екотуристи, орієнтовані отримання вражень від природної флори, а 20—40% туристів орієнтовані сприйняття фауни [7].

Оскільки екотуризм визначається лише з його мети, то точно врахувати кількість екотуристів досить складно. До цих пір не було зроблено ретельних спроб виміряти частку туристів, які подорожують відповідно до принципів екотуризму, у загальній кількості туристів. Поширений підхід, у якому

екотуризм сприймається як «природний» туризм, що призводить до завищення реальних обсягів ринку. Такі дослідження показують, що близько 50% усієї сукупності туристів під час туру вважають за краще відвідувати природні території (наприклад, одноденне відвідування національного парку протягом усього туру).

Чи може бути стійкий «зелений» туризм – туризмом майбутнього? Відповідаючи на це питання, експерти посилалися на дослідження, проведене 2021 року Booking. com, про усвідомлений туризм [8], у якому зазначається, що 57% опитаних хочуть здійснювати більш екологічні поїздки, а 74% — зупинятися в екологічних об'єктах. При цьому 56% респондентів відзначають недостатню кількість пропозицій для екологічних подорожей. В Україні лише 30 готелів реалізують концепцію сталого туризму, тоді як у Греції – 600, Німеччині – 500 [9].

Українські вчені вважають, що для забезпечення інтеграції українського регіонального туристичного продукту до міжнародного туристичного ринку необхідно посилити роль держави у сфері модернізації екологічної інфраструктури туризму. Насамперед шляхом формування ефективної моделі співпраці влади, бізнесу та суспільства на основі програмних положень «зеленої» економіки в регіонах. Як показують дослідження, протягом останніх десятиліть туризм демонструє безперервне зростання і поглиблення диверсифікації, щоб стати одним із передових секторів світової економіки. Згідно з даними міжнародної статистики UNWTO, що їх наводить «Барометр міжнародного туризму» за 2022 р., кількість міжнародних прибутків зросла більш ніж на 5 % і склала 1035 млрд осіб, що є одним із найвищих показників після пандемії [10].

У міжнародному туризмі просуванням «зелених» технологій займається міжнародна організація Travelife Sustainability System, яка заохочує туроператорів та готелів, що займаються природоохоронною діяльністю та просувають ідеї охорони навколишнього середовища серед своїх гостей. Travelife Sustainability System має спеціально розроблену систему екологічного аудиту, який передбачає нагороди в залежності від досягнень підприємств. Ця ініціатива підтримується багатьма найбільшими туроператорами. Нагороди за заслуги у сфері природоохоронної діяльності та захисту довкілля найчастіше є ключовими інструментами продажу туристських продуктів. Це підтверджує тезу про те, що сучасні мандрівники при виборі місця відпочинку та проживання враховують екологічну складову готелів та їх досягнення у галузі охорони навколишнього середовища. Завдяки логотипам Travelife, присудженим туристським компаніям та підприємствам готельного бізнесу, туристи мають можливість зробити більш свідомий вибір та підтримати сталий розвиток. На сьогоднішній день система Travelife зареєструвала 17 тисяч готелів, з яких 1500 підприємств пройшли повну

екологічну експертизу, а понад 500 отримали заслужені нагороди у сфері екології. Фахівці Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) відзначають, що туризм розвивається динамічно, будучи важливим фактором економічного зростання та міжкультурної взаємодії регіонів.

Відносно молодого формою розвитку зеленого туризму у світі є «зелені маршрути» – Greenways – багатофункціональні маршрути для пересування ними за допомогою немоторизованих транспортних засобів, що пролягають уздовж природних коридорів, історичних торгових шляхів, річок та залізниць. Такі маршрути координуються місцевими спільнотами з метою спонукання до сталого розвитку та пропагування здорового способу життя. «Зелені маршрути» є основою для реалізації регіональних ініціатив соціального характеру та проектів, пов'язаних з охороною природи та ландшафтів, збереженням культурної спадщини, екологічним туризмом та транспортом, що не забруднює навколишнє середовище.

Розглянемо декілька світових трендів у зеленому туризмі. Завдяки збільшенню видатків на охорону навколишнього середовища на курортних територіях, іноземний туризм забезпечив Туреччині у 2023 р. близько 78% загального обсягу прибутку, а 22% припали на внутрішній туризм [11-12]. У середньому іноземні туристи під час відпочинку у Туреччині витрачають близько 620 доларів. Анкара у 2023 році запустила першу у світі національну програму зеленого туризму. Очікується, що вона складатиметься із кількох етапів. План розрахований до 2030 року. Проект зеленого туризму в Туреччині реалізується в рамках угоди про співпрацю із Глобальною радою зі стійкого туризму. Ця програма допоможе впровадити у місцевій індустрії туризму глобальні практики сталого розвитку та знизити забруднення навколишнього середовища на основі Паризької угоди щодо клімату.

Через війну в Україні Туреччина почала диверсифікувати свій туристичний ринок. Альтернативу росіянам та українцям, потік яких знизився, Анкара знайшла у туристах із Польщі, Чехії, Словаччини, Румунії, Албанії та Великобританії. У цих країнах інтерес до відпочинку в Туреччині останніми роками зріс, а європейців, як відомо, дуже цікавить саме зелений напрям туристичної діяльності. На території країни вже створено кілька заповідників, будуються та вдосконалюються нові туристські дестинації, розробляються нові туристичні продукти, що базуються як на потребах потенційних клієнтів, так і рекомендаціях ЮНВТО щодо зеленого туризму. Програма передбачає реалізацію стратегії «7 коридорів розвитку», яка охоплює найзатребуваніші та найперспективніші туристичні напрямки країни: «Оливковий», «Зимовий», «Віра», «Внутрішній шовковий шлях», «Причорноморський», «Культурний».

Батьківщиною ж зелених маршрутів вважаються Сполучені Штати Америки. У США слово «greenways» вперше з'явилося у 50-ті роки ХХ століття та означало рекреаційні стежки (піші та велосипедні). Передбачалося,

що вони будуть просувати активного способу життя та немоторизованих засобів транспорту. Зелені маршрути створювалися головним чином на місцевих територіях. Нині, розглядаючи зонування території національних парків США і Канади, можемо вказати, що на зони рекреації в національних природних парках США та Канади припадає від 1,5 до 10 % території. Певним виключенням ще може бути зона паркового сервісу, яка становить невелику площу і не у всіх парках. Сьогодні у США діє 60 великих національних «greenways», а кількість регіональних обчислюється тисячами. Найстаріша в США «зелена» стежка під назвою «Смарадове намисто» почала створюватися з 1878 року, а була завершена у 1896 році. Під час створення цього маршруту переслідувалося кілька цілей: «прорубати вікно в природу», стимулювати розвиток різних видів немоторизованого транспорту, а також пробудити інтерес у американців до культурних та історичних пам'яток. Ідея була настільки гарною, що значна частина зеленої стежки продовжує функціонувати і сьогодні. Туристична стежка «Апалачські гори» є найдовшою — 3500 кілометрів, а маршрут «Долина річки Блекстоун» — перший приклад використання комплексного підходу до інформаційно-просвітницької, природоохоронної діяльності у поєднанні з охороною історико-культурної спадщини [13].

Таким чином, обидва кейси нам доводять, що державна підтримка є важливою характеристикою для розвитку зеленого туризму. На державному рівні можна орієнтуватися на зовнішню, загальнонаціональну, підтримку, проте і громади, в першу чергу сільські, як активні учасники туристичної діяльності, повинні долучатися до розвитку зелених напрямків у туризмі. Сільські території – поняття не аграрне, це узагальнений термін, що визначає місце, де населення працює в сільській місцевості, проте не тільки в галузі агропромислового комплексу [14]. Сталий розвиток України потребує створення та розвитку самоврядних і незалежних місцевих громад, аби зупинити вимирання та деградацію українських територій, придатних для зеленого туризму. Розвиток такого типу територій стримує низка системних проблем, зокрема зношеність об'єктів комунальної інфраструктури, занепад соціальної сфери, погіршення якості людського капіталу. Переважно, це сільські території, або віддалені території. Надмірна фінансова та адміністративна централізація спричиняє дефіцит і дотаційний характер більшості місцевих бюджетів. Це призводить до неспроможності органів місцевого самоврядування акумулювати достатню кількість ресурсів для реалізації програм інноваційного розвитку, підтримки соціальної та комунальної інфраструктур, унеможливорює інновації в аграрному секторі економіки та інших сферах господарської діяльності. З огляду на це, стратегічні пріоритети соціально-екологічного розвитку зелених територій в Україні потребують удосконалення для активізації використання наявного

економічного, соціального та природоресурсного потенціалу територій, забезпечення належних умов життя та підвищення соціальних стандартів. Реалізація подальшої ефективної політики сталого розвитку таких територій неможлива без визначення стратегічних пріоритетів та оперативних цілей. Останнє надзвичайно важливе ще й з огляду на реформу децентралізації влади та створення дієвих і самодостатніх громад (рис. 1).

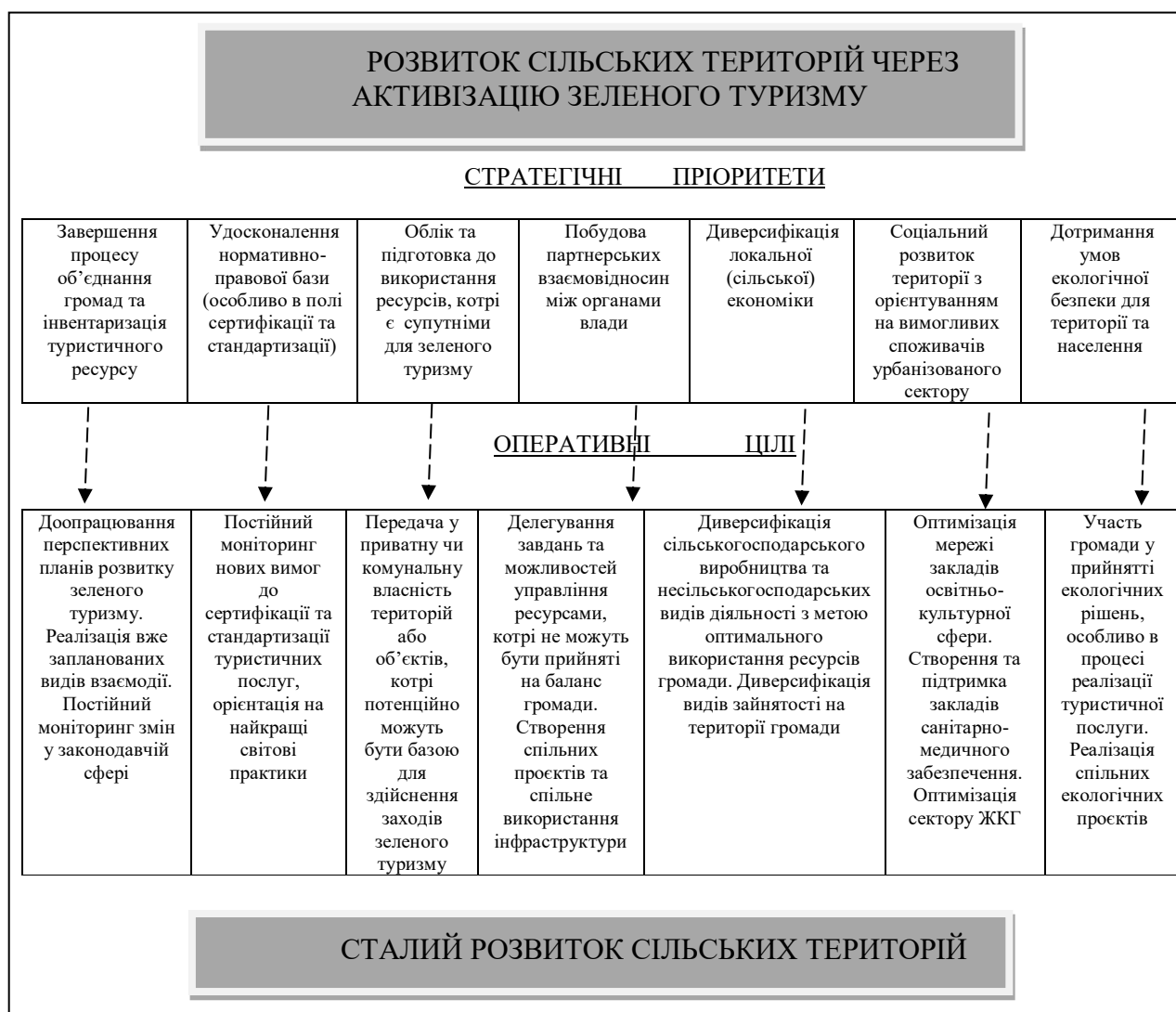

Рис. 1. Стратегічні пріоритети та оперативні цілі розвитку зеленого туризму на сільських територіях (складено автором на основі [14])

Висновки. Отже, визначаючи зелений туризм як інноваційний напрям розвитку, встановили, що він є найбільш близьким до довілля у його широкому розумінні. Це виявляється у тісніших зв'язках з багатьма сферами, важливими для сталого розвитку окремих територій та світової системи загалом. Концепція сталого розвитку набула особливої актуальності в умовах

сучасної екологічної кризи та продовжує визначати інноваційні тренди сьогодення. З усіх видів туристичної діяльності саме екологічний зелений туризм найбільше відповідає концепції сталого розвитку. Встановлюючи роль зеленого туризму у сталому розвитку, звернули увагу на той факт, що саме він є туризмом майбутнього.

Дослідження світових форм та методів реалізації зеленого туризму за новітніх умов на основі вдалих кейсів у різних за масштабами та розвитком країнах доводить, що для Туреччини питання запровадження і підтримки зеленого туризму стало, по-суті, точкою виживання. У подібних складних умовах розпочинають свою роботу у сфері зеленого туризму громади України. В той же час такий потужний гравець туристичного ринку як США вже давно розвиває зелений туризм у прив'язці до окремих громад та територій. Останнє може бути корисним при реалізації завдань розвитку українських територій, з опорою на зелений туризм.

Враховуючи стратегічні пріоритети та операційні цілі для громад і територій у сфері розвитку зеленого туризму, подальшим перспективним напрямом дослідження є механізми поєднання осередків сільського зеленого туризму, котрі вже існують у вигляді розрізнених точок на різних територіях та створення одноденних та кількадечних кінних, велосипедних, піших прогулянок, туристичних маршрутів, а також створення мережі з продажу органічної фермерської та сувенірної продукції. Реалізовувати подібні кейси громади можуть в рамках роботи з формування туристичних дестинацій.

Література:

1. Марчишин, Н., Островська, Н. Зелений туризм в Україні: становлення, розвиток і перспективи. *Social Work and Education*, 2022. Vol. 9, No4. pp. 542-550. DOI: 10.25128/2520-6230.22.4.9
2. Hector Ceballos-Lascurain. *Tourism, Ecotourism, and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for Its Development*. World Conservation Union, 1996. 301 pages.
3. Global Tourism Resilience Day 17 February. URL: <https://www.un.org/en/observances/tourism-resilience-day> (дата звернення: 04.01.2025).
4. Бойко В.О., Ключник А.В., Півнюва Л.В. Зміцнення конкурентоспроможності підприємств екологічного (зеленого) туризму. *Вісник Херсонського Національного Технічного Університету*. 2020. №3. С. 213—222. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.22.58
5. Грановська В.Г., Бойко В.О. Функціонування екоготелів в Україні як чинник активізації підприємницької діяльності. *Економіка АПК*. 2020. № 3. С. 57—65. DOI: 10.32317/2221-1055.202003057
6. Логоша Р.В., Пронько Л.М. Маркетинг-менеджмент у системі управління аграрних підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 3(61). С. 77-91. DOI: 10.37128/2411-4413-2022-3-5
7. UNWTO. *Tourism data dashboard*. URL: <https://www.unwto.org/tourism-data/unwto-tourism-dashboard> (дата звернення: 04.01.2025).
8. Sustainability solutions. URL: <https://partner.booking.com/en-us/solutions/advice/sustainability-solutions> (дата звернення: 20.01.2025).
9. Global Surveys. URL: <https://www.euromonitor.com/our-methodologies/global-surveys>. (дата звернення: 20.01.2025).

10. Презентовано Туристичний барометр України. URL: https://iftourism.com/news/article/prezentovano-turistichniy-barometr-ukrajini?fbclid=IwAR2EDHAuRM8sYP2vIaAOaaezlADpkN6kcBwAtL_BY8t1Lpe2JVzeV3kl5e8. (дата звернення: 20.01.2025).

11. “Triangle of success” to promote green tourism in Turkey. URL: <https://www.undp.org/turkiye/press-releases/triangle-success-promote-green-tourism-turkey> (дата звернення: 20.01.2025).

12. Kalkınma ve kültürel mirası koruma dengesi. URL: <https://www.milliyet.com.tr/tatil/arkeoloji/kalkinma-ve-kulturel-mirasi-koruma-dengesi-6951440> (дата звернення: 20.01.2025).

13. 12 найпопулярніших курортів в Альберті. URL: <https://uk.theplanetworld.com/2610-top-rated-resorts-in-alberta-cdn-1-93-uk>. (дата звернення: 20.01.2025).

14. Ільїна М.В. Стале рекреаційне природокористування на сільських територіях України : [монографія]. К. : НАУ, 2019. 388 с.

References:

1. Marchyshyn, N., Ostrovska, N. (2022). Zelenyi turizm v Ukraini: stanovlennia, rozvytok i perspektyvy [Green tourism in Ukraine: formation, development, and prospects]. *Social Work and Education*, 9(4), 542–550. DOI: 10.25128/2520-6230.22.4.9. [in Ukrainian].

2. Ceballos-Lascurain, Hector. (1996). *Tourism, Ecotourism, and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for Its Development*. World Conservation Union, 301 pages. [in English].

3. Global Tourism Resilience Day 17 February. www.un.org. Retrieved from <https://www.un.org/en/observances/tourism-resilience-day> [in English].

4. Boiko, V. O., Kliuchnyk, A. V., Pivniova, L. V. (2020). Zmistnennia konkurentospro-mozhnosti pidpriemstv ekolohichnoho (zelenoho) turyzmu [Strengthening the competitiveness of ecological (green) tourism enterprises]. *Visnyk Khersonskoho Natsionalnoho Tekhnichnoho Universytetu*, 3, 213–222. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.22.58. [in Ukrainian].

5. Hranovska, V. H., Boiko, V. O. (2020). Funktsionuvannia ekohoteliv v Ukraini yak chynnyk aktyvizatsii pidpriemnytskoi diial'nosti [The functioning of eco-hotels in Ukraine as a factor in activating entrepreneurial activity]. *Ekonomika APK*, 3, 57–65. DOI: 10.32317/2221-1055.202003057. [in Ukrainian].

6. Lohosha, R. V., Pronko, L. M. (2022). Marketing-menedzhment u systemi upravlinnia ahrarnykh pidpriemstv [Marketing management in the management system of agrarian enterprises]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*, 3(61), 77–91. DOI: 10.37128/2411-4413-2022-3-5. [in Ukrainian].

7. UNWTO. Tourism data dashboard. www.unwto.org. Retrieved from <https://www.unwto.org/tourism-data/unwto-tourism-dashboard> [in English].

8. Sustainability solutions. www.partner.booking.com. Retrieved from <https://partner.booking.com/en-us/solutions/advice/sustainability-solutions> [in English].

9. Global Surveys. www.iftourism.com. Retrieved from <https://www.euromonitor.com/our-methodologies/global-surveys> [in English].

10. Prezентовано Turystychnyi barometr Ukrainy. www.iftourism.com. Retrieved from https://iftourism.com/news/article/prezentovano-turistichniy-barometr-ukrajini?fbclid=IwAR2EDHAuRM8sYP2vIaAOaaezlADpkN6kcBwAtL_BY8t1Lpe2JVzeV3kl5e8 [in Ukrainian].

11. “Triangle of success” to promote green tourism in Turkey. www.undp.org. Retrieved from <https://www.undp.org/turkiye/press-releases/triangle-success-promote-green-tourism-turkey> [in English].

12. Kalkınma ve kültürel mirası koruma dengesi. www.milliyet.com.tr. Retrieved from <https://www.milliyet.com.tr/tatil/arkeoloji/kalkinma-ve-kulturel-mirasi-koruma-dengesi-6951440> [in Turkish].

13. 12 naipopuliarnishykh kurortiv v Alberty. www.uk.theplanetworld.com Retrieved from <https://uk.theplanetworld.com/2610-top-rated-resorts-in-alberta-cdn-1-93-uk> [in Ukrainian].

14. Ільїна, М. В. (2019). Стале рекреаційне природокористування на сільських територіях України: [монографія] [Sustainable recreational natural resource use in rural areas of Ukraine: [monograph]. К.: НАУ, 388 p. [in Ukrainian].